

mod. *siure*, respecte del cat. *suero*, ross. *suire* i de la forma *suve* que s'usa en els Alps Marítims (*ALF*, Supl., s. v. *chêne-liège*). I que així com aquest darrer mot prové de *SUBĒRUM*, les quatre primeres variants del mot que estudiem (*turo*, *tuire*, *tiure* i *tuve*) han de remuntar a un ascendent comú **túver-*: d'on, per una part, *tuve*; i, per l'altra, *tiure*, que ha donat el cat. central *ture* > *turo*; i, amb diferenciació, el ross. *tuire* i l'oc. *tiure* (i palatal obligada per la pron. *ü* de la *u* occitana).

Confrontem ara aquest tipus comú **túver-* amb les dues últimes variants occitanes, que hem deixat a part (les distingides amb *c* i *d*); i observem que la *-v-* d'aquell pot venir d'una *-f-*. La qual, en posició intervocàlica, se sonoritza normalment en cat. i en llengua d'oc (*RAPHĀNUS* > *rave*, *STEPHANUS* > *Esteve*). I si, després, ve a trobar-se en fi de síl·laba, es vocalitza com tota altra *v*: *tōFUS* > *tu*. Així arribem, per a totes les variants de nostre mot, a una base comuna *TŪFER. Que en uns punts va sonoritzar la *-f-*, i en d'altres la conservà (cf. *rafe*, *PDPF*, al costat de *rave*) donant en uns punts *túfer, en altres *tufre; d'aquest, per metàtesi, el tipus *c* (*trufe*); d'aquell, el tipus *d*: *tufe*.

Ara bé, aquest últim també existeix en parlars cat. del NO.: *tufo*; amb l'assimilació vocàlica habitual del català; tal com, en català or., *ture* ha parat en *turo*: Violant ens descriu la pedra refractària usada per als forns a l'alt Flamicell, en el Vocab. dels Enforadors (*BCEC* XLVII, 19); i en un llibret *La Indústria casolana del pa al Pallars Sobirà*, Bna. 1936, p. 55. Igual a Benasc: «barro ferruginoso, que antes se construían platos refractarios y hornos de la misma clase: *Ya no yei ollats de tufo*» (Ferraz, p. 104).

L'etimologia, fonamentalment, i en última instància ha de ser gairebé la mateixa que la del francès *tuf*; és a dir, el ll. vg. *TŪFUS* en lloc del clàssic *TŌFUS* (Ernout, *Les Éléments de la dialectologie latine*, 237). Però declinat, com si fos neutre, *TŪFUS*, *TŪFŌRIS. És sabut que en la baixa època, aquesta declinació, en *-us*, *-ōris*, es va estendre a molts mots originàriament masculins; com es veu per *FUNDUS*, *ŌRIS, o *FIMUS*, *ŌRIS (M-Lübke, *Einführung*, § 156), *METUS*, *ŌRIS (d'on port. *medroso*, cast. *medroso*, *amedrentar*); i pels plurals italians *pratora*, *luogora*, i romanesos *vinturū*, *nasurū* etc. En l'essencial, ja AntThomas veié aquesta etimologia, per a l'oc. *tiure*, per al qual postulava *TŪFEREM (*Rom. xxxviii*, 149), amb adhesió de Bertoni; tot notant que la diferenciació en *iu* és igual que en *siure* i en oc. ant. *piuze* de *PŪLICEM* (*ARom.* III, 128).

DERIV.: *Turà* afegit a la rella, com a reforç, per si topa amb *turo*. *Turenc*. *Turina* 'sutja', mall., «nyonya, deixadesa» Vall d'Ager (Porcióles, *Folk. d. l. V. d'A.*, 39); en la variant *tuyrina*, assenyalada per *AlcM*, tant com etim. pop. hi pot haver diferenciació de l'etimològic *tuyrina (com en el barceloní *plaurá*=*plourá*, *maçrà* etc.). *Enturar* (*Dfa.*), al mateix Fabra recordo haver oït que se li havia enturat aquella inseparable pipa.

1 «Cuaternario arcilloso --- y nódulos calizos --- por la predominancia de los nódulos, pasa, en algunos

puntos, a travertino, sobre todo en S. Quintín d. M., donde le llaman *turo*, por revestir textura esponjosa». — 2 En la nota de 1933 pensava en una reducció expressiva, cf. ll. tardà *feriferus*, de *ferus* (Niedermann, *Glotta* I, 261-70); Bierzo *pampallin*, *-iño* «panecillo» (MzPi., *El Dial. Leonés*, § 7.3). Fets excepcionals. Però no cal: la troballa del *terra-turis* ha aclarit la incògnita.

10 TURO, 'puig' en particular el de punta més estreta que la *tossa* o *tossal*, però menys que el *pic* o *puig*: mot que modernament és peculiar de la nostra llengua i alguns parlars gascons; d'origen certament pre-romà, però d'etimologia imprecisa; prové d'una base *TŪRŌN-*, també representada pel gascó pirinenc, i amb una variant *TŌRŌN-* en altres parlars gascons i llenguadocians, i altres formes afins, més o menys incertes, en la meitat Sud de França i en textos del francès antic; cap a l'extrem Sud d'Itàlia és segur que va existir un tipus *TŌRO-* amb el mateix significat; i és versemblant que amb aquest, i amb alguna altra de les formes semblants, hi vagi haver parentiu més llunyà; però no hi ha cap prova que n'hi hagi hagut amb molts dels noms de lloc de forma parònima, ni amb cap dels topònims i noms comuns que tenen la forma *TAUR-*, ni amb el tipus **TŪRR-* 'gleva, terròs': és bastant segur que amb aqueixos, es tracta de vagues paronímies, entre radicals massa breus perquè la semblança sigui indicatiu de res. □ 1.ª doc.: en català, *Belv.*, i un *toró* el 1415; en gascó *turó* des de 1260, i un *toron* albigès c. 1120; fr. ant. *toron* Ss. XII-XIII; *l(u)oro* en el Sud d'Itàlia, Ss. X-XII.

En la nostra literatura *ε.* mot no apareix fins a la Renaixença: «Adéu-siau, *tuorns*, per sempre adéu-siau / oh serres desiguals que, allí en la pàtria mia, / dels núvols y del cel, de lluny, vos distingia, / per lo repòs etern, per lo color més blau!» comença Aribau el gran crit de despertada (1833); «Tantost nos en anàrem, jo y En Bertran, / fugint terra de moros, també de francs, / esquivant les carreres, burcs y ciutats, / saltant *tuorns* y timbes, ab fret y fam», *Milàf* (*Pros Bernat*, v. 246).

«Enlloc veurè, ciutat de Barcelona, / ta bella Seu, / ni eixos *tuorns*, joyells de la corona / que 't posà Déu», cantà Verd. «Vora la Mar de Lusitània un dia, / los gegantins *tuorns* d'Andalusia / veren lluytar dos enemics vaixells: / flameja en l'un bandera genovesa / ---»; «fantasmes vèrn, que allargan negreus y ososos brassos, / los vòns que 'l vergassejan surant d'arrels amunt; / balenes són les roques; los *tuorns*, gegantassos / que, encaputxats de núvols, s'encalsan d'un a un»; «En flames esclatava nevut lo Pirineu / --- / Així 'n fugia 'l moro, quan ab un riu de ferro / aquells *tuorns* nos duyan lo crit del brau Roldan / ---»; «teixons, isarts y daynes per la dressera empayta, / pel clot s'entortolliga, bota del pla al *turó*, / al davallant capbussa lo còdol que hi aguayta / ---», Verdguer (*L'Emigrant*, v. 17; *Ahl.*, v. 2, i vi, 70c; ja en l'esborrall de 1867; i, 33b, 36b).

«Turó: cima o coll de montanya», *Belv.*, *Lab.*